МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Кваліфікаційна робота

рівня вищої освіти «Бакалавр»

на тему: **«АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ»**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Виконав: студент групи ЗВ – 43зсп
Данилишин І. В.
Керівник: к. е. н., доцент
Ступень О. І.

ДУБЛЯНИ - 2024

УДК 332.3

Аналіз сучасного стану та ефективність використання земельних ресурсів. Данилишин І. В. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Львів, Львівський національний університет природокористування, 2024 р.

39 с. текст. частини, 6 таблиць, 4 рисунки, 25 використаних джерел.

У кваліфікаційній роботі досліджено стан та ефективність використання земельних ресурсів. Проаналізовано структуру земельних ресурсів. Визначено, що найбільшу площу у структурі земельного фонду становлять сільськогосподарські угіддя, підтверджено значний рівень розораності цієї території. Досліджено рівень ефективності використання сільськогосподарських угідь в регіонах України на основі аналізу їх площ та рівня розораності, що дало змогу провести їх групування. Запропоновано стратегічні пріоритети, наведено комплекс заходів щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Проаналізовані просторові умови та структуру земельних угідь Заборольського старостинського округу Олександрійської сільської територіальної громади Рівненського району Рівненської області.

Заборольський старостинський округ, загальною площею 1781,5 га, розташована в східній частині Рівненського району Рівненської області.

Встановлено обмеження у використанні земель старостинського округу.

Вдосконалено систему землекористувань. Розроблено пропозиції щодо перспективного використання сільськогосподарських земель старостинського округу.

Ключові слова: земельні ресурси, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарські угіддя, рівень розораності.

ЗМІСТ

ВСТУП ……...…….……...……6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ …….8
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА …….....14
2.1. Загальні відомості……..…….....14
2.2. Природні умови……..……..…...14
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ І ОЦІНКА ІНФОРМАТИВНОЇ БАЗИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ 17
3.1. Встановлення меж старостинського округу……..…17
3.2. Розподіл земель за формами власності……..……..20
3.3. Обмеження у використанні земель старостинського округу…….…23
3.4. Формування системи землекористувань…….…..26
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 30
РОЗДІЛ 5 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....32
ВИСНОВКИ.....35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....37

ВСТУП

Сільське господарство є важливою частиною економіки країни і займає провідне місце. Низька ефективність використання земельних ресурсів стримує реалізацію потенціалу сільського господарства. Існує спектр дестабілізуючих впливів ризиків і загроз, до яких належать нераціональне використання сільськогосподарських угідь, зниження родючості, перешкоджання реалізації довгострокових інвестиційних проектів в аграрному секторі, реалізація корупційних схем по зміні цільового призначення сільськогосподарських земель використання інструментів емфітевзису для придбання сільськогосподарських угідь, розвиток тіньового ринку землі.

Вагомий внесок у дослідженні проблем ефективності використання земельних ресурсів здійснено Бабміндрою Д. І., Гайдуцьким П. І., Гладієм М. В., Данилишиним Б. М., Кириленком І. Г., Кропивком М. Ф., Лукіновим І. І., Михасюком І. Р., Трегобчуком В. М., Юрчишиним В. В., Юзефовичем А. Е. та іншими вченими. Незважаючи на низку робіт у цьому напрямі, проблеми оцінки ефективності використання земельних ресурсів України в умовах євроінтеграції залишаються недостатньо вивченими, що викликає потребу у продовженні наукових досліджень для визначення методологічних та прикладних векторів цього процесу.

Мета роботи полягає у дослідженні нинішнього стану та оцінці ефективності використання земельних ресурсів з метою формування основних стратегічних пріоритетів підвищення їхнього раціонального використання в умовах існуючих диспропорцій.

Об’єктом кваліфікаційної роботи виступає Заборольський старостинський округ Олександрійської сільської територіальної громади Рівненського району Рівненської області.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 39

сторінок. Робота містить 4 рисунки, 6 таблиць, а також список використаних джерел, який складається з 25 назв.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Згідно з Земельним кодексом України землі розділяються на різні категорії. Рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги – це частина земель, що використовуються для сільськогосподарського виробництва землі під господарськими будівлями та інфраструктурними елементами господарства - це несільськогосподарські землі [5].

В Україні сільськогосподарські ресурси становлять більшість. Земля є основним джерелом виробництва. За даними Державної служби статистики України, загальна площа сільськогосподарських угідь в країні становить 41489,5 тис. га, з них 32544,5 тис. га припадає ріллі [17, с. 306]. У площі сільськогосподарських угідь рілля становить 78,4 %, пасовища - 13,1 %, сінокоси - 5,8 %.

Сільськогосподарські землі є основним засобом виробництва в аграрній сфері, раціональність використання сільськогосподарських угідь залежить від якості та кількості продукції, яку вони виробляють. Використання земельних ресурсів без проведення відновлювальних заходів сприяє деградації ґрунтового покриву, втраті продуктивних властивостей ґрунтів, загрозі зниження ефективності виробництва. Негативна ситуація з використанням та охороною сільськогосподарських земель потребує прискореного впровадження заходів щодо їх охорони, насамперед шляхом розвитку землеустрою. Конкретні вимоги до використання кожної окремої земельної ділянки встановлюються проектом землеустрою, що дозволяє ефективно контролювати охорону та використання земель сільськогосподарського призначення, захистити особливо цінні за продуктивністю ґрунти та максимізувати витрати на рекультивацію та агрохімічні заходи.

Існує потреба у розробці теоретико-методологічних положень щодо вдосконалення механізмів розвитку в аспекті адаптації до відповідних еколого-економічних умов, оскільки питання землеустрою особливо цінних

сільськогосподарських угідь практично не розглядалися в сучасній землевпорядній науці. Для поєднання екологічних і продовольчих інтересів сільськогосподарського землекористування необхідно реформувати систему землеустрою, змінити механізм управління земельними відносинами. Виникає потреба в обґрунтуванні розвитку землеустрою особливо цінних сільськогосподарських угідь як умови підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва.

У вітчизняній практиці особливо цінними сільськогосподарськими угіддями вважаються землі, які відіграють особливо важливу роль у продовольчій, екологічній, енергетичній та соціальній безпеці держави та наділені високою природною та потенційною родючістю. Сучасне законодавче забезпечення регулювання земельних відносин в Україні під поняттям «особливо цінні землі» розкриває окремі види земель та земельних ділянок, які знаходяться під особливою правовою охороною.

Відповідно до Земельного кодексу України до складу земель сільськогосподарського призначення відносяться: лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені на лесах і глеюваті; чорноземи неродовані несолонцюваті на лесових породах; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; бурі гірсько-лісові та дерново-буроземні глибокі і середньо глибокі ґрунти; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму, дернові глибокі ґрунти Закарпаття.

Як свідчать результати наукових досліджень, в Україні відсутня чітка та ефективна система інституційного забезпечення виділення особливо цінних земель сільськогосподарського призначення. На нашу думку, територія особливо цінних земель сільськогосподарського призначення є об’єктом землеустрою, на якому необхідно проводити заходи з вивчення стану земель, комплексу передпроектних і проектних робіт. І той факт, що державні інституції гарантують особливий захист найціннішої частини національного багатства, і те, що ми є свідками того, як особливо цінні землі перетворюються

на багатство, є суттєвими розбіжностями між формальними та неформальними інститутами.

В результаті земельної реформи були сформовані основи нових земельних відносин і нового земельного ладу, який окреслював поступовий перехід державної та колективної власності на землю у приватну, та в наслідок цього призвів протягом кількох наступних років до змін у структурі власності земельного фонду. В Україні землі можуть бути приватної, комунальної та державної власності.

На початок 2022 року землі сільськогосподарського призначення перебували у приватній власності – 75% земель, у державній – 24%, у комунальній – 1%.

Земельний фонд і сільськогосподарські угіддя в Україні мають високий рівень освоєння. За розораністю займає перше місце у світі – в середньому 78 %. У нашій країні близько 15 мільйонів гектарів еродованих сільськогосподарських угідь, причиною яких є надмірна розораність. Через нераціональне використання орних земель поширюються процеси деградації ґрунтів (ерозія, перезволоження, підвищення кислотності тощо). Існуючі негативні тенденції вимагають оптимізації земельного фонду, в першу чергу вживання заходів щодо виведення з інтенсивного обробітку деградованих та малопродуктивних земель, до яких належать сільськогосподарські угіддя з низькою родючістю, господарське використання яких стало економічно неефективним, вимагає сформованих негативних тенденцій [1].

Рівень ефективності використання сільськогосподарських земель визначається відношенням площі ріллі до площі сільськогосподарських угідь. Аналіз регіонів за площею сільськогосподарських угідь та рівнем розораності вказує, що найбільші площі сільськогосподарських угідь знаходяться в Одеській та Дніпропетровській областях. Рівень розораності в регіонах представлений на рис. 1.1.

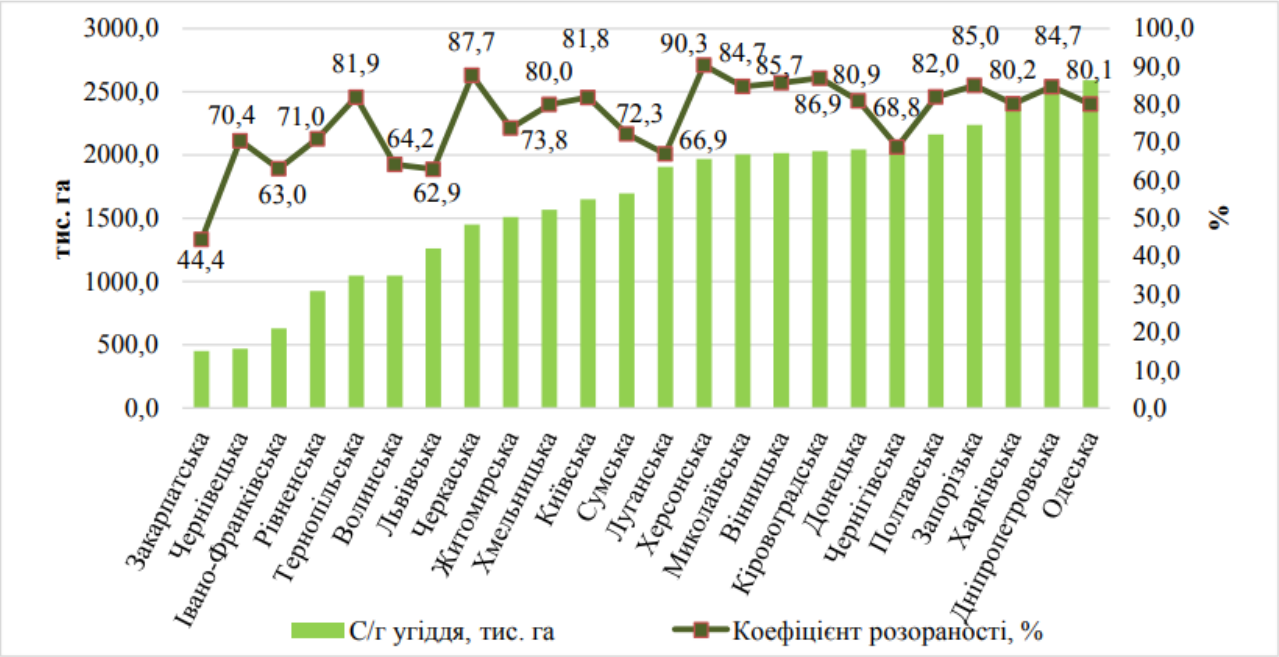

Рисунок 1.1 - Площа сільськогосподарських угідь та рівень розораності в регіонах України (станом на 1 січня 2022 р.)

Проблемою України є нераціональне та виснажливе використання земель сільськогосподарського призначення. Концепція збалансованого розвитку земель сільськогосподарського призначення в Україні затверджена у 2003 році та діятиме до 2025 року. Реалізація заходів, викладених у Концепції, сприятиме формуванню збалансованої системи природокористування в сільському господарстві та розвитку екомережі [9].

Проблема створення засад раціонального використання земель сільськогосподарського призначення загострюється порушенням науково обґрунтованих положень управління та виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток рослинництва та тваринництва, що обмежує параметри внесення органічних добрив у ґрунт та стримує відтворення природної родючості останнього, що є однією з причин дисбалансу в аграрному секторі.

Зростання ефективності використання земельних ресурсів передбачає дотримання стратегічної орієнтації на досягнення таких пріоритетів, як формування інституційної основи для поступового запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, подолання виявів практики

тіньового обігу земель сільськогосподарського призначення та зменшення ризиків надмірної концентрації землі в користуванні одного власника, усунення екологічних диспропорцій у розвитку аграрного сектору України, узгодження ресурсних потужностей з екологічними ризиками функціонування, організація принципів раціонального природокористування в сільському господарстві, посилення охорони сільськогосподарських угідь.

Для досягнення стратегічних пріоритетів необхідна комплексна реалізація наступних заходів:

- системне подолання інституційних бар'єрів та інституційних підводних каменів у напрямку впровадження ринку обігу земель сільськогосподарського призначення напрямом закінчення інвентаризації та кадастрової оцінки земель сільськогосподарського призначення формування комплексної інституційної основи регулювання земельних відносин в аграрному секторі економіки, проведення інформаційної кампанії серед населення щодо наявності дестабілізуючих наслідків ризиків та загроз несформованості ринку сільськогосподарських земель, елімінація інституційних прогалин щодо вирішення земельних спорів між суб'єктами сільськогосподарських відносин, подолання наявного лобі в органах державної влади щодо блокування поетапного запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення;

- проектування та розробка пріоритетної компромісної моделі діяльності ринку сільськогосподарських земель, яка б мала максимально задовільнити інтереси усіх суб'єктів сільськогосподарського сектору економіки, гарантувала б створення базових передумов для нівелювання загроз національній безпеці на основі урахування таких структурних аспектів, як заборона купівлі земель сільськогосподарського призначення іноземцями, обов'язкове встановлення граничного розміру власності земельного банку, запровадження механізмів моніторингу та контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення за умов додержання вимог раціонального природокористування;

- неможливість змінити цільове призначення земель сільськогосподарського призначення шляхом унеможливлення використання інструментів емфітевзису для купівлі-продажу земельних ділянок, з цим пов’язано незаконне захоплення земель сільськогосподарського призначення, запровадження обов’язкового нотаріального посвідчення договорів оренди земель сільськогосподарського призначення для населення, поширення натуральних форм плати за користування сільськогосподарськими паями та вилучення в судовому порядку земельних ділянок, які були передані у власність;

- у галузі землекористування сільськогосподарських угідь на основі оптимізації структури посівних площ згідно з вимогами і специфікою розміщення виробничо-господарських об’єктів у конкретній природно-кліматичній зоні, використання зрошення, осушення та меліоративні заходи, оптимізація рівня розораності сільськогосподарських угідь, посилення моніторингу використання отрутохімікатів у процесі господарської діяльності, забезпечення збалансованості під час внесення мінеральних та органічних добрив, організація систематичного агрохімічного обстеження ґрунтів, розташованих у потенційних зонах ризику, із застосуванням засобів збереження сільськогосподарських угідь, реалізація агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, запровадження ефективних механізмів громадського контролю за додержанням законодавства у галузі охорони земельних ресурсів.

Отже, забезпечення зорієнтованості на досягнення визначених стратегічних напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів України створить передумови для зростання параметрів ефективності реалізації природно-ресурсного потенціалу аграрного сектору, активізація темпів розширеного відтворення сільського господарства, покращення конкурентних позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ`ЄКТА

2.1. Загальні відомості

Об’єктом кваліфікаційної роботи виступає Заборольський старостинський округ Олександрійської сільської територіальної громади Рівненського району Рівненської області.

Територія Заборольського старостинського округу розміщена східній частині Рівненського району Рівненської області і знаходиться на віддалі 68 км від обласного центру м. Рівне.

Загальна площа Заборольського старостинського округу становить 1781,5 га, із загальною кількістю населення 1427 чоловік. На території округу розміщується два населених пункти: с. Забороль та с. Боянівка.

Сполучення між районним та обласним центрами здійснюється дорогами з твердим покриттям.

2.1. Природні умови

Клімат. Територія старостинського округу знаходиться в зоні континентального клімату. Літо не жарке і вологе, а зима не холодна. Пошкодження посівам озимих культур може завдати зміна відлиг холодними днями. Річна середньомісячна температура повітря становить +6,9°С. максимальна температура літом +35°С є рідким явищем для цієї місцевості, але температура +25°С при високій сухості повітря в цей час звичайна, що може вплинути на розвиток кукурудзи та інших сільськогосподарських культур.

Найнижча температура повітря –36°С. Слід уникати вирощування тепловибагливих культур у пониженнях, де заморозки найбільш небезпечні. За вегетаційний період випадає 70% річної суми опадів, що становить середньорічну кількість атмосферних опадів. Сніговий покрив зазвичай менше

30 см і зникає через відлиги. Вегетаційний період триває 90 днів при температурі +15°С і 166 днів при температурі +10°С.

Погода сприятлива для вирощування районних культур.

Рельєф. За умовами рельєфу територія неоднорідна. У північній та північно-східній частині старостинського округу розташована слабохвиляста рівнина. У північній і північно-західній частинах є діючі яри. Схили крутизни від 6° до 8°, балки глибокі.

Ґрунти. На території старостинського округу виділено 8 агровиробничих груп ґрунтів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Експлікація агровиробничих груп ґрунтів

Шифри агрогруп	Назва агровиробничих груп ґрунтів	Площа	
		га	%
29г	Ясно-сірі і сірі піщанисто- і грубо пилувато-середньо суглинкові, грубо пилувато, важко суглинкові ґрунти на лесовидних суглинкових вузьких ерозійно-небезпечних плато і односкатних схилах простої форми крутизни 0-1° і 1-2 °	316,7	17,8
33д	Сірі опідзолені глеюваті грубо пилувато-важко суглинові ґрунти на лесовидних суглинкових вузьких ерозійно-небезпечних плато і односкатних схилах простої форми крутизни 0-1° і 1-2 °	305,0	17,1
37в	Ясно-сірі і сірі опідзолені слабо змиті піщанисто-легко суглинкові, піщанисто- і грубо пилувато- важко суглинкові ґрунти на лесовидних суглинках, а також двочленних відкладах односкатних схилах простої форми крутизни 0-1°,2-3 °, 3-5 °, 5-7 °	364,9	20,5
38б	Ясно-сірі і сірі опідзолені середньо змиті піщанисто- і грубо пилувато- середньо суглинкові, грубо пилувато- важко суглинкові ґрунти на лесовидних суглинках, а також двочленних відкладах односкатних схилах простої форми крутизни 3-5 °, 5-7 °, 7-10°,10-15 ° і більше 15 °	24,4	1,4
39а	Сірі сильно змиті глеюваті піщанисто-легко суглинкові, піщанисто-грубо пилувато- середньо суглинкові ґрунти на лесовидних суглинках схилах складної форми крутизни 7-10°,10-15 ° і більше 15 °	44,4	2,5
40в	Темно-сірі опідзолені піщанисто-середньо суглинкові і грубо пилувато- важко суглинкові ґрунти на лесовидних суглинках вузьких ерозійно-небезпечних плато і односкатних схилах простої форми крутизни 0-1 ° та 1-2 °	102,0	5,7
139	Делювіально-балочні наноси днищ балок, піщано-середньо суглинкові і грубо пилувато-середньо суглинкові ґрунти	93,0	5,2
215	Порушені, переміщені, розмиті ґрунти та виходи ґрунтотвірних і кристалічних порід	36,3	2,0
	Обстежено	1286,7	72,2
	Необстежено	494,8	27,8
	Всього по старостинському окрузі	1781,5	100

Близько 20,5% території старостинського округу займають світло-сірі та сірі опідзолені важкосуглинкові ґрунти, які займають площу 364,9 га.

Гідрографія. На території старостинського округу є струмки шириною 3-6 м, ставки, невеликі осушені канави та озера. По північній частині старостинського округу протікає річка Горинь. Середня тривалість весняної повені 15-20 днів. Ґрунтові води знаходиться на глибині близько 10 м.

Рослинність. Природна рослинність на території старостинського округу різноманітна за видовим складом через глибину залягання ґрунтових вод. Колись на цій території був ліс. Серед лісової рослинності – сосна, осика, дуб, граб та ін. З кущів ростуть лоза, вільха, верба шипшина та ін. Лучна рослинність представлені злаками і різнотрав'ям. У заболочених місцях можна зустріти осоку.

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ І ОЦІНКА ІНФОРМАТИВНОЇ БАЗИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

3.1. Встановлення меж старостинського округу

Заборольський старостинський округ розташований в східній частині Рівненського району на відстані 68 км від обласного центру м. Рівне. Площа території старостинського округу складає 1781,5 га, із загальною кількістю населення 1427 чоловік. На території старостинського округу розміщується два населених пункти: с. Забороль та с. Боянівка.

По території землекористування проходять автодороги районного значення і внутрігосподарські дороги.

Заборольський старостинський округ межує на заході з Кустинським, на півночі з Олександрійським, на північному сході та сході з Новоукраїнським старостинськими округами Олександрійської сільської територіальної громади та на півдні з Великожитинським старостинським округом Шпанівської сільської територіальної громади Рівненського району Рівненської області.

Характеристику населених пунктів подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 - Характеристика населених пунктів

Назва населених пунктів	Рік заснування	Площа, га	Кількість жителів
с. Забороль	1489	171,6	1316
с. Боянівка	1713	70,4	111

За даними інвентаризації земель на території Заборольського старостинського округу складена експлікація земельних угідь.

Загальна площа Заборольського старостинського округу становить 1781,5 га, з них 82,3 % займають сільськогосподарські землі, у тому числі 79,9 % сільськогосподарські угіддя (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 - Розподіл і структура земельного фонду Заборольського старостинського округу за видами основних угідь

Вид угіддя	Площа, га	Структура, %
Сільськогосподарські землі	1466,5	82,3
З них сільськогосподарські угіддя	1422,8	79,9
у т.ч.: рілля	1220,3	68,5
багаторічні насадження	24,1	1,4
сіножаті	92,6	5,2
пасовища	85,9	4,8
Під господарськими будівлями	20,6	1,1
Під господарськими шляхами	23,0	1,3
Ліси	77,1	4,3
Чагарник	16,0	0,9
Забудовані землі	55,7	3,1
Відкриті заболочені землі	12,4	0,7
Відкритті землі без рослинного покриву	15,7	0,9
Під водою	138,1	7,7
Разом	1781,5	100,0

Серед сільськогосподарських угідь на території старостинського округу найбільшу площу займає рілля – 68,5 %.

Серед природних угідь на території старостинського округу є ліси (4,3 %) та ставки та штучні водойми (7,7 %). Забудовані землі займають 3,1 % площі території старостинського округу і представлені населеними пунктами: с. Забороль, с. Боянівка.

Як бачимо, в структурі земельних угідь найбільшу площу займають землі сільськогосподарського призначення, а саме 1466,5 га (82,3 %) від загальної площі всіх земель старостинського округу.

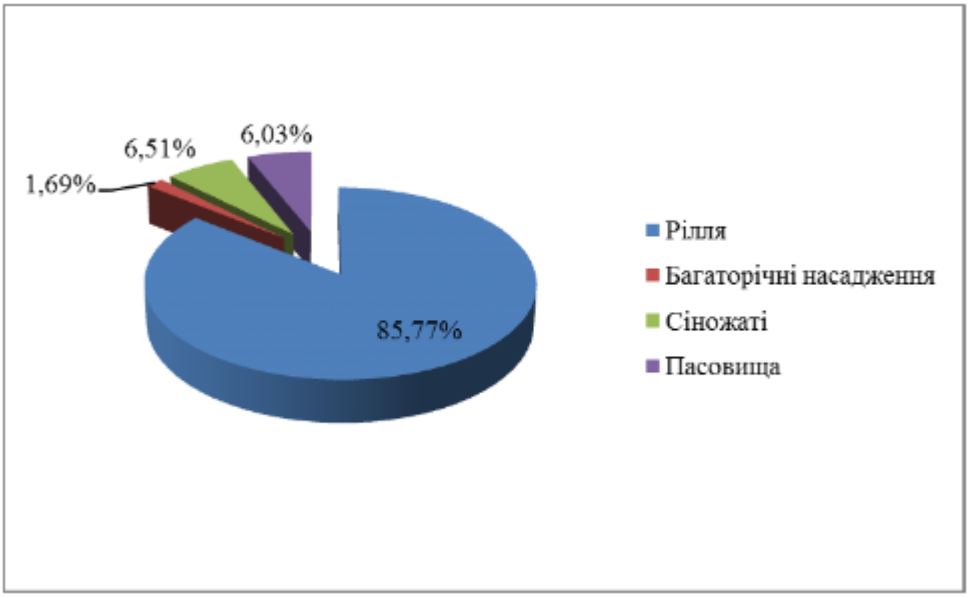

Рисунок 3.1 - Характеристика сільськогосподарських угідь

На території старостинського округу із загальною площею сільськогосподарських угідь 1466,5 га найбільша питома вага належить ріллі – 1220,3 га (85,77%) від загальної площі сільськогосподарських угідь.

Для визначення порушень збалансованого стану сільських територій використовуються показники сільськогосподарської освоєності, розораності сільськогосподарських угідь, лісистості території. Розмір території, зайнятої сільськогосподарським виробництвом, визначається сільськогосподарською освоєністю території та визначається за формулою (3.1):

$$О_т = П_{с/г} / П_з \times 100\ \%, \quad (3.1)$$

де $П_{с/г}$ – площа сільськогосподарських угідь, га;

$П_з$ – загальна площа старостинського округу, га.

$$От = 1422,8 / 1781,5 \times 100\ \% = 79,9\ \%$$

Розораність території визначається за формулою (3.2):

$$Р_т = П_р / П_з \times 100\ \%, \quad (3.2)$$

де $П_р$ – площа ріллі, га.

$$Р_т = 1220,3 / 1781,5 \times 100\ \% = 68,5\ \%$$

Лісистість території вказує на розмір території, яка покрита лісовими насадженнями і визначається за формулою (3.3):

$$Л_т = П_{лн} / П_з \times 100\ \%, \qquad (3.3)$$

де Плн – площа лісонасаджень, га.

$$Л_т = 77,1 / 1781,5 \times 100\ \% = 4,3\ \%$$

Сільськогосподарська освоєність на території Заборольського округу становить 79,9%, розораність території – 68,5%, і відповідно лісистість складає 4,3%.

Старостинський округ має показники сільськогосподарської освоєності та розораності, що перевищують допустиму норму, що потребує прийняття адекватних управлінських рішень щодо забезпечення оптимального співвідношення сільськогосподарської освоєності, лісистості та рівня розораності території.

3.2. Розподіл земель за формами власності

Враховуючи фактичний стан використання земель, проведено розподіл земель за формами власності відповідно до чинного земельного законодавства.

Закон України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» дає перелік земель, які перебувають у державній власності.

- Землі під об’єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об’єктами, що мають національне та загальнодержавне значення;
- Землі атомної енергетики та космічної системи;
- Землі під водними об’єктами загальнодержавного значення, а також землі під береговими смугами водних шляхів, водоохоронних зон

прибережних смуг, зон санітарної охорони об’єктів водного фонду загальнодержавного значення;

- Землі оборони, крім земельних ділянок під об’єктами соціально-побутового обслуговування;
- Землі лісового фонду за межами населених пунктів;
- Земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету міністрів України та інших;
- Землі під казенними підприємствами.

В таблиці 3.3 подано склад земель державної форми власності на території Заборольського старостинського округу.

До земель комунальної власності відносяться всі землі в межах населених пунктів, окрім земель державної та приватної власності, а також земельних ділянок, на яких розташовані об’єкти комунальної власності.

Землі загального користування населених пунктів віднесено до земель комунальної власності. (вулиці, шляхи, бульвари, майдани, пляжі, проїзди, сквери, парки і ін.).

У таблиці 3.3 наведено склад земель комунальної власності.

Порядок набуття права приватної власності встановлюється законом. Земля переходить у власність:

- для ведення особистого селянського господарства в розмірі, зазначеному в земельно-кадастрових відомостях або наданому у власність у розмірі понад 2 га;
- індивідуального дачного будівництва не більше – 0,1 га;
- для ведення садівництва у розмірах не більше – 0,12 га;
- будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 га;
- для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель, у розмірах: у сільських населених пунктах – до 0,25 га, селищах міського типу – до 0,15 га, у містах – до 0,10 га.

Склад земель приватної форми власності наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 - Експлікація земель за формами власності

Форма власності	Всього земель, га
державна	523,8
комунальна	37,4
приватна	1220,3
ВСЬОГО	**1781,5**

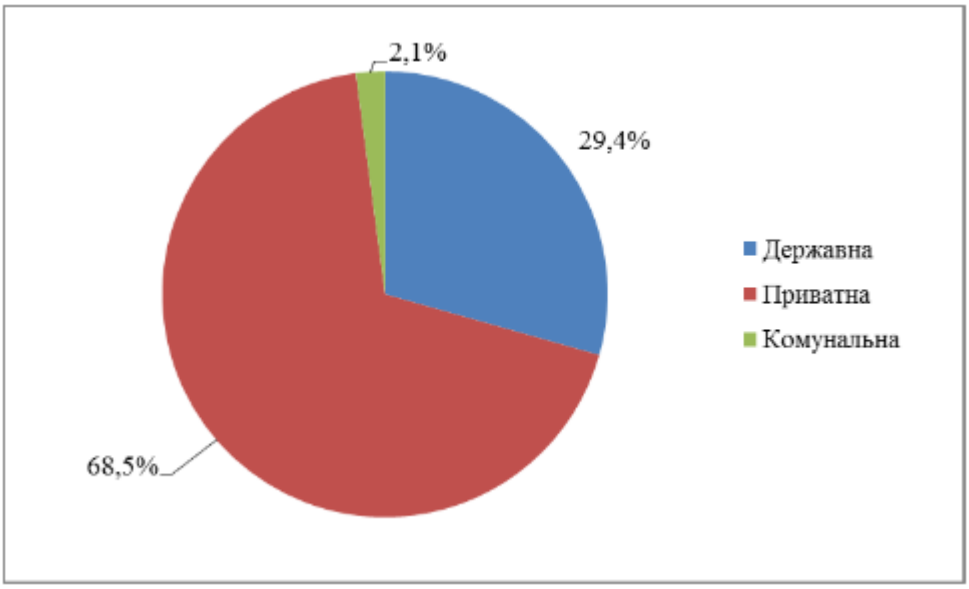

Рисунок 3.2 - Структура земель за формами власності

Більше половини земель Заборольського старостинського округу знаходяться у приватній власності. Землі державної власності становлять 29,4% земель, а до комунальної власності віднесено лише 2,1 % земель.

Розвиток економічних відносин, які мають ринковий характер, викликаний різноманітністю форм власності на землю.

Разом з тим проблема охорони природи виникла через збільшення земель у приватній власності та неспроможність нових власників своєчасно забезпечити заходи щодо охорони своїх земель.

3.3. Обмеження у використанні земель старостинського округу

На території старостинського округу виявлено зони особливого режиму використання земель, які відображені в плані обмежень. Об'єкти особливого режиму діяльності описані в експлікації.

Згідно з інформацією про зони особливого режиму використання земель визначається вид ЗОРЗ та санітарно-захисні зони навколо об'єкта. Вибір засобів відображення інформації покликаний відобразити її графічно та забезпечити наочність інформації, а також забезпечити умови для картографічного аналізу ситуації, що створює певні передумови для використання земель на території округу.

При встановленні санітарно-захисних зон навколо виробничих центрів на території Заборольського старостинського округу враховано розміщення тваринницьких ферм, складів тощо. Санітарно-захисні зони для тваринницької галузі становлять 300 м для кормів і 100 м для складів.

Визначаються відстані від електричних мереж до будівель, споруд, землі та води. До складу електричних мереж включаються повітряні лінії електропередач, підземні та підводні кабельні лінії. Охорону електромереж здійснюють організації. Уздовж повітряних ліній електропередачі на відстані 10 м встановлюють земельну ділянку і повітряний простір, обмежені вертикальними площинами по обидва боки від крайніх проводів.

Старостинський округ має мережу ліній електропередач напругою 1500 вольт. Для створення нормальних умов для роботи інших мереж та запобігання аваріям передбачено певні обмеження, з метою забезпечення збереження електричних мереж напругою понад 1000 вольт, виділено земельні ділянки, встановлено мінімально допустимі віддалі від електричних мереж до будівель, споруд, земної та водної поверхні.

Земельні ділянки, що входять до охоронних зон електромереж, не вилучаються у землекористувачів і власників земельних ділянок і

використовуються ними для ведення сільськогосподарських та інших робіт з певними обмеженнями.

Кадастровий план обмежень та обтяжень є окремою частиною звичайного кадастрового плану і використовується для розмежування земель державної і комунальної власності, підготовки технічної документації, що посвідчує право власності на землю і у разі внесення доповнень у раніше видані право установчі документи на землю.

Кадастрові плани обмежень та обтяжень складаються з метою отримання достовірної графічної та аналітичної інформації про наявність, склад, розташування об’єктів особливого режиму використання земель та межі зон особливого режиму використання земель навколо таких об’єктів.

Складання плану обмежень і обтяжень відбувається в такому порядку :

- Підготовчі роботи;
- Складання кадастрового плану обмежень і обтяжень й обчислення площі ЗОРЗ;
- Розгляд, узгодження й затвердження документації;
- Виготовлення і видача документів замовнику.

Для складання плану обмежень та обтяжень за адміністративними районами використовуються копії кадастрових планів. Робота зі складання плану обмежень та обтяжень проводиться у два етапи.

Усі наявні обмеження визначаються та наносяться на план обмежень та обтяжень на першому етапі.

На другому етапі закріплюються межі обмежень та обтяжень.

У наступному кадастровому плані має бути відображено обмеження правової та господарської діяльності в зонах особливого режиму використання земель та встановлення відповідних земельних сервітутів.

Необхідно встановлювати тільки ті сервітути, що стосуються прокладання, будівництва та експлуатації інженерних мереж і споруд.

План обмежень та обтяжень у використанні земель розглядається технічною радою відповідного державного органу земельних ресурсів.

Затвердження плану обмежень і обтяжень провадиться районною або міською радою за поданням відповідного державного органу земельних ресурсів.

На території Заборольського старостинського округу є такі типи зон особливого режиму землекористування.

- Навколо охоронної зони виділяються особливо цінні природні об'єкти, історико-культурна спадщина, вздовж ліній зв'язку, ліній електропередачі, землі історико-культурного призначення, землі транспорту.
- Водоохоронна зона – природна територія господарської діяльності, яка урегульована і встановлена вздовж річок, морів, озер та інших водойм.
- Санітарно-захисна зона - це місце, що відокремлює об'єкти, які є джерелами виділення шкідливих речовин. На території старостинського округу створено санітарно-захисну зону навколо кладовища та господарських дворів.

В таблиці 3.4 наведено експлікацію обмежень на території старостинського округу.

Загальна площа земель зон особливого режиму землекористування складає 234,4 га. Найбільшу площу займає водоохоронна зона – 146,1 га (62,3%), а найменшу охоронна – 39,6 га (16,9%).

Залежно від розташування зон особливого режиму використання земель вони розміщуються навколо об'єктів і проходять через природні ресурси, що використовуються з певними обмеженнями.

Таблиця 3.4 - Експлікація обмежень на території Заборольського старостинського округу

Назва ЗОРЗ	Загальна площа, га
Водоохоронна зона	146,1
Охоронна зона	39,6
Санітарно-захисна зона	48,7
ВСЬОГО	234,4

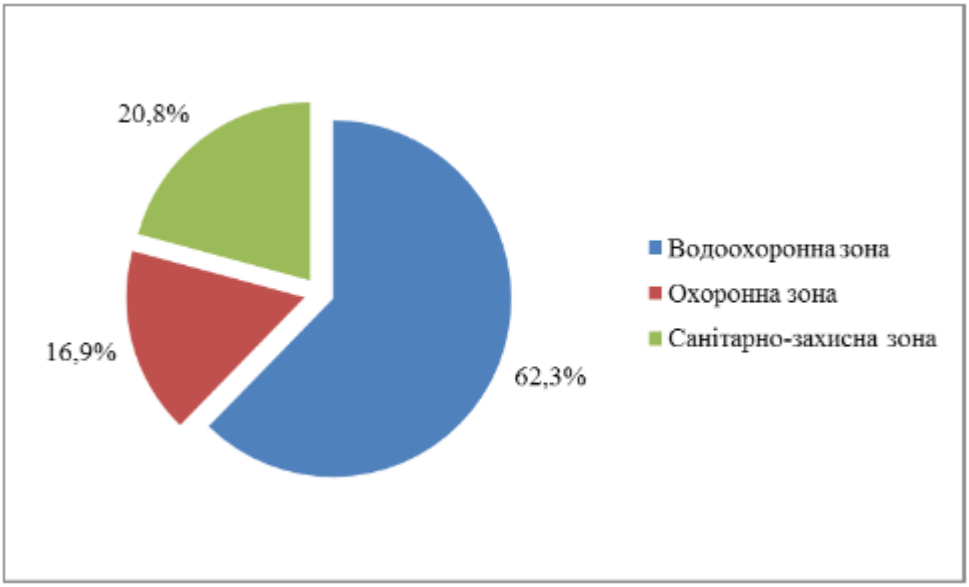

Рисунок 3.3 - Експлікація земель зон особливого режиму землекористування

Запроектовані зони покращать охорону об’єктів зон особливого режиму використання земель. З виділенням зон особливого режиму використання земель поліпшиться екологічний стан і створяться більш сприятливі умови для проживання населення.

3.4. Формування системи землекористувань

Практика нашої країни та досвід зарубіжних країн показує, що дієвим механізмом наведення порядку у використанні землі, регулювання земельних відносин, реорганізації території діючих і новостворених сільськогосподарських підприємств може бути лише землеустрій, в ході якого вирішуються правові, соціально-економічні, екологічні та економічні питання.

Тому всі дії, пов’язані з перерозподілом земель, створенням нових землеволодінь і землекористувань, організацією використання та охорони земель, повинні здійснюватися лише в порядку землеустрою, на основі проектів землеустрою території з відповідним економічним та ґрунтово-екологічним обґрунтуванням.

Для ефективнішого ведення господарства, досягнення вищого рівня системи землеробства, підвищення продуктивності праці та раціональнішого

використання землі селянам варто об’єднувати частину земельних паїв, майнових і матеріальних ресурсів і створювати агроформування різного організаційного характеру та правової спрямованості.

Проектом пропонується створити на території Заборольського старостинського округу на базі таких об’єднаних земельних паїв два агроформування.

Отже, система землекористування та власності на землю включатиме два товариства з обмеженою відповідальністю. Їх формування здійснювалося з урахуванням таких факторів:

• якість землі, інші природні характеристики;

• віддаленість від населених пунктів і виробничих центрів;

• територіальне розташування окремих земельних ділянок, їх розміри;

• площа земельної ділянки;

• пропозиція робочої сили.

До земельних масивів, на яких організовують землеволодіння та землекористування нових господарств висувають також наступні вимоги:

- не повинні спричинювати спорів при вилученні і наданні або здійсненні інших ринкових операцій;
- вони мають бути добре обстеженими;
- мають бути значними за площею, правильної конфігурації та необхідним складом угідь;
- придатними для виробництва сільськогосподарської продукції;
- зручними за місцем розташування.

В таблиці 3.5 наведена характеристика новостворених агроформувань.

До складу проектованих агроформувань входять:

• товариство з обмеженою відповідальністю ТзОВ «Нива», яке створене на земельних паях громадян (спеціалізація – тваринництво);

• товариство з обмеженою відповідальністю ТзОВ «Воля», розташоване на земельних паях громадян (спеціалізація - зерновий сектор).

Таблиця 3.5 - Характеристика агроформувань на перспективу

Агроформування	Площа сільськогос-подарських угідь, га	в тому числі		
		рілля	сіножаті	пасовища
ТзОВ «Нива»	289,9	235,3	-	54,6
ТзОВ «Воля»	302,4	302,4	-	-
Всього по агроформуваннях	592,3	537,7	-	54,6

Розмір агроформування визначається кількістю населення, що проживає в селі, та кількістю земельних часток, що об’єднуються. Серед факторів, що визначають спеціалізацію агроформувань, є розмір землі, її склад і якість.

Найбільша маса орних земель у сільському господарстві. Характер технологічних процесів вирощування зерна, картоплі, цукрових буряків зумовлює потребу зосередження в них сільськогосподарської техніки для землеробства.

Площа кормових угідь включається до складу рослинницьких і тваринницьких агроформувань. Для забезпечення худоби кормами власного виробництва господарство повинно мати певну площу сільськогосподарських угідь. Складність функціонування таких агроформувань полягає в тому, що різноманітні самостійні технологічні процеси нерозривно пов’язані між собою. Для раціонального функціонування агроформувань необхідне поєднання різнобічних знань і навичок. Тому при їх створенні об’єднують земельні паї працівники, які мають досвід роботи у тваринництві та кормовиробництві.

Враховуючи трудові ресурси, виробничі потужності майнові комплекси, прилеглі території земельних паїв, стале функціонування товарних господарств певної спеціалізації враховувалося, що вони повинні бути максимально наближені до місць проживання населення.

При плануванні використання виробничих комплексів новоствореними господарствами слід надавати пріоритет розвитку наявних потужностей, спільному використанню окремими господарствами існуючих інженерних комунікацій. Доцільно опрацювати варіанти використання існуючих виробничих комплексів на договірних засадах спільно з іншими господарствами, у тому числі селянськими (фермерськими) та особистими підсобними господарствами, які мають переважно комерційний напрям діяльності. Економічне обґрунтування проектних рішень полягає у визначенні економічної доцільності та екологічної стійкості:

- збереження існуючого землекористування фермерських господарств та зміна правового та організаційно-господарського статусу у встановлених законом формах.
- на базі існуючих господарств у поєднанні окремих сімейних і суто виробничих, члени яких не мають родинних зв’язків, було створено кілька нових господарських структур.

Два населених пункти старостинського округу є невеликими. У найбільших селах створено два агроформування та визначено їх керівників. Території землекористування розміщуються по відношенню до населених пунктів з метою максимального наближення їх до тих частин сіл, де працездатне населення матиме можливість вести самостійне господарство.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Комплекс еколого орієнтованих засобів щодо захисту навколишнього середовища охоплює заходи, спрямовані на охорону і раціональне використання природних ресурсів, і заходи, які забезпечують нормативні санітарно-гігієнічні параметри середовища міських і сільських поселень. Соціально необхідні охоронні заходи поділяються на організаційні, економічні і містобудівні.

Організаційні заходи забезпечують на законодавчому рівні використання територій, форми власності, правовий захист територій, створення системи адміністративно-господарсько- го управління територіями та спеціальної екологічної служби їх охорони.

Економічні заходи забезпечують впровадження ресурсоз берігаючих технологій, введення штрафних санкцій за порушення норм природокористування, визначення платежів і податків за використання територій, надання пільгових кредитів виробникам екологічно чистої продукції тощо.

Містобудівні заходи забезпечують охорону природного середовища за рахунок раціонального функціонального зонування території, створення санітарно-захисних зон, визначення територій природно-заповідного фонду, забезпечення екологічного балансу природно-ландшафтних та урбанізованих територій. Основні принципи екологічного захисту навколишнього середовища такі:

- раціональне використання цінних природних ресурсів;
- дотримання нормативів гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне середовище та санітарних нормативів в місцях забудови;
- виділення природно-заповідних, ландшафтних, курортно-рекреаційних, історико-культурних зон з відповідним режимом їх охорони;

• встановлення санітарно-захисних зон для охорони водойм, джерел водопостачання і мінеральних вод, покладів лікувальних грязей, морських пляжів тощо.

Для захисту найбільш цінних елементів території навколишнього середовища вживаються заходи, спрямовані на заборону в їх межах, не властивої для них, містобудівної діяльності (крім будівництва об'єктів, що пов'язані з функціональною експлуатацією цих територій). Це стосується природних заповідників, заказників, природних національних парків, водоохоронних зон, зелених зон міст, зон санітарної охорони курортів.

Не допускається містобудівна діяльність на площах залягання корисних копалин (до погодження з органами державного гірничого нагляду), в районах розміщення породних відвалів вугільних шахт (ближче 200-500 м залежно від характеристик терикону), на земельних ділянках, забруднених органічними і радіоактивними відходами, у небезпечних зонах зсувів, селевих потоків і снігових лавин, у зонах можливого затоплення, у сейсмічних районах тощо.

Для охорони навколишнього середовища міських і сільських поселень у межах приміських зон на землях лісового фонду формуються «зелені зони» у складі лісопаркової та лісогосподарської частин, місць відпочинку, заповідних об'єктів.

Навколо міських і сільських поселень, які розташовані у безлісих районах, створюються вітрозахисні і берегоукріплювальні лісові смуги завширшки 500 м (для найзначніших і значних міст), 100 м (для великих і середніх міст) і 50 м (для малих міст і сільських поселень).

Історичне середовище з пам'ятками історії та культури зберігається і захищається на засадах створення спеціальних зон, які охоплюють місця концентрації пам'яток, зони регулювання забудови, які прилягають до охоронних зон, зони ландшафту, що охороняється, заповідні зони.

Конкретні заходи щодо захисту навколишнього середовища вживаються відповідно до специфіки окремих джерел забруднення [6].

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» на підприємстві з метою функціонування СУОП створюється служба охорони праці, призначаються працівники, які забезпечують вирішення питань охорони праці.

Служба охорони праці входить до структури підприємства як одна з основних служб, функціонує як самостійний структурний підрозділ (у вигляді групи спеціалістів, одного спеціаліста, або спеціаліста за сумісництвом), підпорядковується безпосередньо керівнику (власнику) підприємства і ліквідується лише у випадку ліквідації підприємства.

Умови комплектації служби охорони праці підприємства, її завдання, функції, права та відповідальність визначаються Положенням про службу охорони праці підприємства, яке затверджує власник.

Розподіл обов'язків, прав, відповідальності, характер зв'язків між керівником (власником), головними спеціалістами і керівниками виробничих підрозділів, а також службою охорони праці визначаються в посадових інструкціях. Проекти посадових інструкцій розробляються відповідними керівниками підрозділів і затверджуються керівником підприємства після погодження розділу, що стосується охорони праці, з керівником служби охорони праці підприємства.

Власник підприємства (організації) здійснює загальне керівництво роботою з охорони праці з метою створення в кожному структурному підрозділі і на кожному робочому місці умов праці відповідно до вимог нормативних актів, забезпечення додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці, а також забезпечує:

- створення і функціонування системи управління охороною праці відповідно до чинного законодавства та Методичних рекомендацій про СУОП;

- створення служби охорони праці і призначення посадових осіб для вирішення конкретних питань з охорони праці;
- проведення наукових досліджень з безпеки праці і впровадження їх у виробництво за рахунок коштів підприємства;
- розробку та затвердження на підприємстві системи нормативних актів відповідно до рекомендацій Держнаглядохоронпраці щодо застосування «Порядку опрацювання і затвердження власником нормативних актів про охорону праці», що діють на підприємстві;
- організацію і функціонування контролю за етапом охорони праці на підприємстві і системи оцінки ефективності функціонування СУОП;
- розробку та впровадження заходів для усунення причин, що призводять до аварій, виробничих травм, професійних захворювань;
- проведення лабораторних досліджень стану умов праці;
- роботу відповідних комісій при розслідуванні нещасних випадків, аварій тощо;
- проектування, будівництво, введення нових, реконструйованих виробничих об'єктів, експлуатацію діючих відповідно до вимог нормативних документів про охорону праці (ННДІОП для малих і середніх підприємств розроблено перелік організаційно-методичних та нормативно-правових документів з охорони праці;
- застосування економічних важелів для підвищення зацікавленості працівників підприємства у створенні безпечних і безаварійних умов праці і дотриманні вимог охорони праці;
- виконання зобов'язань з охорони праці, відповідних розділів колективного договору;
- організує за участю профспілок реалізацію комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів з охорони праці, впроваджує досягнення науки і позитивного досвіду з охорони праці тощо;
- затверджує інструкції з охорони праці та інші нормативні документи;

- організує проведення паспортизації та атестації робочих місць підприємства, які здійснюються в порядку і в терміни, визначені законодавством;
- організує проведення навчання з охорони праці;
- періодично проводить наради з питань охорони праці з керівниками виробництв, цехів, служб та інших виробничих підрозділів;
- не рідше одного разу на квартал заслуховує головних спеціалістів, керівників окремих виробничих підрозділів про виконання заходів з охорони праці щодо запобігання аварійності, виробничому травматизму і професійним захворюванням;
- розглядає результати комплексних обстежень стану охорони праці в окремих підрозділах і приймає відповідні рішення [13].

ВИСНОВКИ

Раціональне використання земельних ресурсів передбачає науково обґрунтоване використання земельних ділянок для сільськогосподарських потреб, направлене на досягнення максимального ефекту в процесі господарювання з урахуванням їх якісних характеристик і конкретних природно-економічних умов виробництва з дотриманням екологічних вимог, які дають змогу окреслити порядок управління використанням та охороною земель. Попри це під раціональним землекористуванням розуміють максимальне залучення всіх земель у господарський кругообіг та ефективне використання їх за основним призначенням, створення максимально сприятливих умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь та отримання максимальної кількості продукції з одиниці площі при найменших трудових та грошових витратах.

Об’єктом кваліфікаційної роботи є Заборольський старостинський округ Олександрійської сільської територіальної громади Рівненського району Рівненської області. Загальна площа Заборольського старостинського округу становить 1781,5 га. За даними аналізу інформативної бази управління земельними ресурсами показав, що в старостинському окрузі 82,3 % займають сільськогосподарські землі, у тому числі 79,9 % сільськогосподарські угіддя.

Природно-кліматичні умови в цілому сприятливі для вирощування сільськогосподарських культур області. Найбільш поширеними ґрунтами на території старостинського округу є ясно-сірі і сірі опідзолені важко суглинкові ґрунти.

Більше половини земель Заборольського старостинського округу (68,5%) знаходиться у приватній формі власності. У державній власності перебуває 29,4 % земель, а до комунальної власності віднесено лише 2,1% земель.

Встановлено систему обмежень на землях зон особливого режиму землекористування. Водоохоронні зони займають площу 146,1 га, охоронні

39,6 га, санітарно-захисні 48,7 га. Створення більш сприятливих умов для проживання населення, а також поліпшення екологічного стану можна пояснити виділенням зон особливого режиму використання земель.

Для ефективнішого ведення господарств, досягнення вищого рівня системи землеробства, підвищення продуктивності праці та раціональнішого використання землі селянам доцільно об’єднувати частину земельних паїв, майна та матеріальних ресурсів. Це робиться на добровільних засадах.

Проектом пропонується створити на території Заборольського старостинського округу два агроформування на основі об’єднаних земельних паїв.

До складу проектованих агроформувань входять:

- товариство з обмеженою відповідальністю ТзОВ «Нива», яке створюється на земельних паях громадян (спеціалізація - тваринництво);
- товариство з обмеженою відповідальністю ТзОВ «Воля» розміщується на земельних паях громадян (спеціалізація - зерновий напрям).

Запропоновані пропозиції дають змогу підвищити ефективність використання та охорони земельних ресурсів на території старостиського округу.

Розроблено заходи щодо охорони природних, у тому числі земельних, ресурсів та охорони праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабміндра Д.І. Класифікація ґрунтів України як наукова передумова екологобезпечного землекористування для покращення міжнародної інвестиційної діяльності : монографія. Київ, 2010. 780 с.

2. Вініченко І.І., Кобець Є.А., Середа О.О. Формування інструментів регулювання ефективного використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2023. № 3–4. С. 4–9.

3. Галас Л. І., Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Особливості експортної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. Економічний форум. 2021. № 2. С. 74–79.

4. Грещук Г. І. Нормативно-правове регулювання сталого використання земель сільськогосподарського призначення. Вісник економічної науки України. 2022. № 1. С. 26–31. DOI: https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022. 1(42).26-31

5. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: https://land.gov.ua (дата звернення: 06.08.2024).

6. Захист навколишнього середовища від забруднення. URL: https://buklib.net/books/35815/.

7. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ T012768.html (дата звернення: 30.07.2019).

8. Зось-Кіор М.В. Удосконалення системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств в умовах глобалізації : монографія / ЗосьКіор М. В. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 333 с.

9. Концепція збалансованого розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 р. : Наказ Міністерства аграрної політики України від 20 серпня 2003 р. № 280. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03 (дата звернення: 06.08.2019).

10. Мартинюк М.П. Економічне регулювання земельних відносин: методи та інструменти. Економіка і фінанси. 2016. No 4. С. 27–38.

11. Музика П. М., Урба С. І., Гончаренко Л. В. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 30 (69). №4, 2019. С. 45-53.

12. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. Київ : Міністерство екології та природних ресурсів України. ФОП Грінь Д. С. 2017. 308 с.

13. Пістун І.П., Березовецький А.П., Ковальчук Ю.О. Охорона праці в галузі сільського господарства (землевпорядкування, геодезія): навч. посібник. Суми, 2015. 375 с.

14. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2021 р. : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 49 с.

15. Сільське господарство України за 2021 р. : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 245 с.

16. Сітковська А.О., Масляєва О.О. Земельно-ресурсний потенціал аграрного сектору: стан та особливості використання. Агросвіт. 2023. № 9-10. С. 77–81.

17. Статистичний щорічник України за 2021 р. : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 541 с.

18. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Постанова КМУ від 7 червня 2017 р. № 413. Київ. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF.

19. Ступень Р., Ступень Н., Ступень О. Методика організації використання та охорони земельних ресурсів в умовах децентралізації влади: матеріали XXII Міжнародного науково-практичного форуму «Теорія і

практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій», 5-7 жовтня 2021 року Львів - Дубляни, Україна. С. 9-11.

20. Ступень Р. М., Ступень О. І., Ступень Н. М. Стратегічна модель функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Використання та охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки і практики" (19 травня 2021 року), 2021. – с. 114-116.

21. Щепак В., Вітрик В. Відновлення земель – важливе стратегічне завдання сталого розвитку територій. Просторове планування для майбутнього України : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20 травня 2023 р.). Панель 2. Геодезія, землеустрій та геоінформаційні технології. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2023. С. 184–188. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/ PoltNTU/12864/1/zbirnyk%2026%20%трав%20 2023-184-186.pdf

22. Agricultural area. URL: http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL (дата звернення: 05.08.2024).

23. Arable land. URL: http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL (дата звернення: 05.08.2024).

24. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: http://www.fao.org/faostat (дата звернення: 05.08.2024).

25. Population. URL: http://www.fao.org/faostat/en/#data/OA (дата звернення: 05.08.2024).